

Oryantalistlerin Kur'ân Araştırmaları Hakkında Türkiye'de Yapılmış Lisansüstü Tezler -Tespit ve Tematik Tasnif-

Hüseyin Polat*

Öz

Oryantalizm, Edward Said'in tabiriyle Batı'nın Doğu'yu kendi düşünce kodları ve üstün konumuna uygun bir şekilde kurgulaması ve tanımlamasıdır. Bu düşünceyle hareket eden oryantalistler, akademik faaliyetlerinde bütün kültürel bileşenleriyle birlikte Doğu'nun lokomotif gücü olarak kabul ettikleri İslam dinini ve medeniyetini nesne pozisyonuna yerleştirerek araştırma konusu yapmışlardır. Bu nedenle Müslümanların bireysel ve toplumsal hayatlarını şekillendiren temel dinamiklerin ve değerlerin özünü inşa eden Kur'ân'ı Kerim ve Kur'ân ilimleri, oryantalist ilim geleneği tarafından yoğun bir şekilde çalışılmıştır.

Bu çalışma, oryantalistlerin Kur'ân'ı Kerim hakkındaki araştırmalarını konu alan ülkemizde yapılmış lisansüstü tezlerin tespitine ve bu tezlerin Kur'ân İlimlerinin konularına göre tematik olarak tasnifine yoğunlaşmıştır. Çalışmada YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin (YÖK UTM) ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi'nin hizmete sunduğu İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu'nun (İSAM İFTK) veri tabanları kullanılmıştır. Mezkûr kurumların veri tabanlarından anahtar kelimelerle gerçekleştirilen taramalar neticesinde tespit edilen konuyla ilgili tezler, Tefsir ilmi ve Kur'ân İlimlerinin ana konuları esas alınarak tasnif edilmiştir. Bu çalışma, oryantalistlerin Kur'ân ilimlerinin hangi konularına ilişkin araştırmalarının lisansüstü tezlerde işlendiğini belirleyerek alana dair hangi konularda yapılmış oryantalist araştırmanın yeni tezlerde çalışılabileceğini açığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Oryantalizm, Kur'ân Araştırmaları, Lisansüstü Tezler

* Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, e-mail: h1.polat@alparslan.edu.tr
ORCID: 0000-00018-9211-40x

The Graduate Thesis About Qur'an Research of Orientalists in Turkey - Detection and Thematic Classification -

Abstract

Orientalism, according to Edward Said, is that the West constructs and defines the East in accordance with its own thought and superior position. Acting with such thought, the Orientalists, regarded Islamic religion and civilization as the locomotive of the East in their academic activities. So they made İslam the subject of research by placing it in the object position. In this context, the Qur'an and Qur'anic sciences, which construct the essence of the fundamental dynamics and values, that shape the individual and social lives of Muslims, are the subjects that have been the most researched and examined by the Orientalist tradition of science.

This study focuses on identifying and classifying the graduate theses made in Turkey based on the Orientalists' researches on the Holy Quran. In this study, YÖK National Thesis Center study (YOK UTM) and Faculty of Theology Thesis Catalog Turkey offered by the Religious Foundation of the Islamic Research Center (İFTK ISAM) databases were used. In order to identify the theses related to the subject, key words were searched from the databases of the mentioned institutions and the completed theses were classified according to the main subjects of Tafsir and Qur'an Sciences. This study introduces the completed theses, but it will guide the orientalist research on which subjects of the Qur'an sciences may be the subject of the new theses.

Key words: Tafsir, Orientalism, Quranic Research, Graduate Theses

GİRİŞ

Oryantalistlerin İslami ilimlere yönelik yürütmüş oldukları bilimsel faaliyetler, son birkaç yüzyıldır hem kemiyet hem de keyfiyet yönüyle ciddi bir artış ve gelişme göstermiştir.¹ Söz konusu araştırmalar, günümüzde İslâm âleminden de yoğun bir ilgi ve alaka görmektedir. Nitekim ülkemizde oryantalizm konusunu işleyen akademik yayınlar bariz bir artış trendine girmiş, birçok meşhur oryantalistin eseri Türkçeye çevrilmiş ve oryantalistlerin araştırmalarını konu alan çok sayıda konferans ve sempozyum tertip edilmiştir.²

¹ Rudi Paret, *Arabistik und Islamkunde an Deutschen Universitäten*, (Wiesbaden: Franz Steiner Yay., 1966) 4; Bilal Gökçir, Necmettin Gökçir, *İslam Araştırmaları ve Oryantalizm*, (İstanbul: İFAV Yay. 2016), 7; Suat Yıldırım, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, (İstanbul: Ufuk Kitap Yay., 2006), 29; İbrahim Sarıçam vd., *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, (Ankara: Nobel Yay., 2011) 2-15.

² Cumhuriyet Türkiye'sinde oryantalistlerin İslâm hakkındaki görüş ve yaklaşımlar ilk olarak İsmail Fenni Ertuğrul, ve M. Asım Köksal gibi bazı ilim adamlarının kaleme aldıkları eserlerde tahlil ve tenkit edilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte özellikle İslâm dünyasında oryantalizm hakkında telifatta bulunan Mustafa Sibai, M. Hamdi Zakzuk, Muhammed el-Behiy, M. Abdullah Draz, Asaf Hüseyin, Mustafa el-Azami ve Albert Hourani gibi bazı isimlerin eserlerinin Türkçeye çevrilmesi, ülkemizde bilhassa İslami ilimler alanında çalışan araştırmacıları oryantalizm çalışmalarına teşvik edici bir unsur olarak değerlendirilebilir. Edward Said'in kült eseri "Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları"nın Türkçeye tercüme edilmesiyle Oryantalizm konusu sosyal bilimlerin farklı bilim dallarıyla iştigal eden birçok araştırmacının gündemine girmiştir. Oryantalist yaklaşım ve görüşleri bizzat oryantalistlerin kendi eserleri üzerinden müşahade edilebilmesi imkânı sağlayan tercüme faaliyetleri ise hem halkın her kesiminden okuyucuya hem de yabancı dil bilmeyen mütehasıslara oryantalizmi kaynağından tanıma fırsatı vermiştir. Emile Dermenghem, Ignaz Goldziher, Philip K. Hitti, H. A. R. Gibb, Bernard Lewis, W. Montgomery Watt, G. H. A. Juynboll, Josef Horowitz, Annemarie Schimmel, Harald Motzki ve Rudi Paret gibi önemli Batılı şahsiyetler, eserleri Türkçeye tercüme edilen oryantalistler arasında zikredilebilir. İlahiyat Fakülteleri başta olmak üzere yükseköğretim kurumlarında görev yapan Abdülaziz Hatip, Selahattin Sönmezsoy, Suat Yıldırım, Ali Osman Ateş, Hüseyin Yaşar, Ahmet Yücel, Mehmet Emin Özafşar, Ömer Özsoy, Abdulhamit Bırışık, Süleyman Doğanay, İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, Hilmi Yavuz, Özcan Taşçı, Yücel Bulut, gibi bazı ilim erbabının telif ve tercüme çalışmaları, oryantalist araştırmacılık hakkında hatırı sayılır bir literatürün oluşmasına katkı sağlamıştır. Doğu Batı ve Marife dergilerinin çıkardığı "oryantalizm" özel sayıları konunun akademik ve ilmi seviyede özel ilgi gördüğünü göstermektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sakarya Üniversitesi'nin tertip ettiği, Batıda İslam Çalışmaları Sempozyumu (Ankara 2003) ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlediği Uluslararası

İslam dünyasında oryantalistik çalışmalara yönelik mevcut akademik ilgi, özellikle Hint alt kıtası, Mısır ve Türkiye başta olmak üzere modernleşme ve Batılılaşma hareketinin başladığı ve ivme kazandığı ülkelerde güçlenerek devam etmektedir.³ Gittikçe artan bu ilgi, İslam âleminde akademik camianın lisansüstü çalışmalarla keşfedeceği yeni ve bâkir bir araştırma alanının doğmasına imkân sağlamış; oryantalistlerin İslâm araştırmaları, İslam ülkelerinde her seviyede ilmi faaliyetin ve lisansüstü çalışmanın konusu olmaya başlamıştır.⁴

Müslüman akademisyenlerce genellikle savunmacı ve eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmiş olmakla birlikte⁵ İslam dini ve İslami ilimlerle ilgili birçok meselede oryantalistlerin ileri sürdükleri görüş ve yaklaşımlar, İslam dünyasında bazı tartışmaların fitilini ateşlemekle kalmamış; tamamen yeni bazı konuları da akademik gündeme taşımıştır. Bunun yanı sıra özellikle oryantalistlerden etkilenen bazı modernist araştırmacılar, onların görüşlerini sanki ilk defa kendileri keşfetmiş gibi tanıtmaktan ve savunmaktan da geri durmamışlardır.⁶

Kur'ân ilimleri ve tefsir sahası, İslami ilimlerin diğer bilim dallarına mukayeseyle ülkemizde en fazla lisansüstü araştırmanın yürütüldüğü alandır.⁷ Bu çalışmada, üniversitelerimizde Kur'ân ilimleri ve tefsir sahasında oryantalistlerin yaptığı araştırmaları konu alan lisansüstü tezler tespit edilecek ve bu tezler, tefsir ilminin ana konuları dikkate alınarak tematik bir tasnife tabi tutulacaktır. Bu yolla bir taraftan alana ilişkin mevcut lisansüstü tezlerin bir fotoğrafı çekilmiş olacak öte yandan bu tezlerin Tefsir bilim dalının araştırma konularından hangilerine yoğunlaştığı, gözlemlenmiş olacaktır. Çalışma, aynı zamanda oryantalist akademyanın Kur'ân ve tefsir ilimlerinin farklı konularında yürütmüş olduğu ancak ülkemiz bilim insanları tarafından henüz araştırmaya konu edilmemiş bâkir araştırma alanları ve konularının müşahade edilmesine de katkı sağlayacaktır.

Akademik camianın malumu olduğu üzere günümüzde özellikle bazı bilim dallarında bilimsel anlamda araştırma ve tez konusu bulmak gittikçe zorlaşmaktadır. Ders dönemini bitiren birçok yüksek lisans ve doktora öğrencisi, tez konusu belirleme sürecinde ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Bu çalışma ülkemizde, Kur'ân ilimleri ve tefsir alanına yönelik oryantalist araştırma ve yaklaşımları inceleyecek akademisyenlere çalışma alanı ve tez konusu arayışı hususunda yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Çalışma aynı zamanda Hadis, Fıkıh ve Kelam gibi Temel İslam Bilimlerine bağlı diğer bilim dallarında da benzer lisansüstü tezlerin tespiti ve konulu tasnifi türünden yeni çalışmalara örneklik teşkil etmeyi de hedeflemektedir.

Üniversitelerimizin İlahiyat Fakültelerine bağlı farklı bilim dallarında yürütülmüş lisansüstü tezleri konu alan çok sayıda bibliyografya çalışması yapılmıştır.⁸ Ne var ki temel İslam bilimleri içindeki mümtaz konumuna rağmen tefsir sahasında yapılmış lisansüstü

Oryantalizm Sempozyumu (İstanbul 2006) ise konunun ülkemizde ulusal ve uluslararası seviyede bilimsel toplantılarda tartışılacak düzeyde araştırıldığı delili olarak değerlendirilebilir.

³ Muhammed Hüseyin, *Modernizmin İslam Dünyasına Girişi*, çev: Sezai Özel (İstanbul: İnsan Yay. 2000), 9,14-18, 91-93, 120-124.

⁴ Yıldırım, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, 57-64.

⁵ El Behiy, 1996, s. 20; Hüseyin, 1989, s. 17, 18.

⁶ Mustafa Sibai, *Oryantalizm ve Oryantalistler*, çev: Mücteba Uğur (İstanbul: Beyan Yay., 1993), 26, 27; Mehmet Salmazzem, *Kur'ân'a Materyalist Yaklaşımlar İlhan Arsel Örneği*, (Ankara: Fecr Yay., 2019), 30-31.

⁷ Faruk Tuncer, "Tefsir Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, sayı 26, 149-177. 2012- 152-153.

⁸ Bu tür çalışmalar için bkz: İbrahim, Yıldız, "Türkiye'de Din Felsefesi Alanında Yapılmış Olan Doktora Tezlerinin Ele Aldığı Konular Açısından Analizi", *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, sayı 1, 24-37, 2018; İzzet, Gülaçar, "Türkiye'de İslâm Ahlâk Felsefesi Alanında Yapılan Türkçe Yüksek Lisans Ve Doktora Tezleri Bibliyografyası", *Adam Akademi*, Cilt 5, sayı 2, 85-108, 2015.

çalışmaları konu edinen az sayıda literatür çalışmasının kaleme alındığı görülmektedir.⁹ Bununla birlikte son yıllarda alanda hatırı sayılır ilim adamalarının gayretleriyle Tefsir bilim dalında yürütülen lisansüstü çalışmalar hakkında düzenlenen çalıştaylar alana ilginin artacağı yönünde ümit vadetmektedir.¹⁰

Yaptığımız tetkikler sonucunda oryantalistlerin Kur'ân araştırmalarını inceleyen lisansüstü tezleri konu alan herhangi bir çalışmanın yapılmadığını tespit ettik. Buna karşın Tefsir bilim dalında tamamlanmış lisansüstü tezleri ele alan çalışmaların büyük oranda konumuza ilişkin tezleri de içerdiği söylenebilir. Bu çalışmaların ilki İsmail Akyol tarafından 1992 de tamamlanan yüksek lisans tezidir. "*Türkiye İlahiyat Fakülteleri Tefsir Anabilim Dalı Tez Bibliyografyası 1953-1991*" isimli tezinde Akyol, belirtilen yıllar arasında tefsir alanında lisansüstü seviyede çalışılmış tezleri ele almıştır. Söz konusu tez daha sonra makale formatında bir dergide de yayınlanmıştır.¹¹ Akyol'un çalışmasının hemen akabinde 1993 yılında Süleyman Mollaibrahimoğlu, "*Kur'ân İlimleri Sahasında Neşredilen Eserler (1923-1992) ve Yapılan Tezler*" isimli kitabıyla alandaki literatürün çeşitlenmesine katkı sağlamıştır.¹² Ülkemizdeki İlahiyat Fakültelerine bağlı Tefsir Bilim Dallarında görev yapan akademisyenleri ve çalışmalarını tanıtan hem biyografi hem de literatür çalışması olarak değerlendirilecek eserler de Kur'ân ve tefsir alanında yapılmış lisansüstü tezler hakkındaki verileri barındıran kaynaklardır. Bunların ilki Bünyamin Açıkalın ve Yakup Çiçek tarafından 2000 yılında hazırlanan "*Türkiye İlahiyat Fakülteleri Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Elemanları Biyografileri (Özgeçmişleri ve Bilimsel çalışmaları)*" isimli eserdir.¹³ Bunu takiben 2007 yılında Ömer Kara tarafından kaleme alınan "*Tefsir Akademisyenleri Biyografisi (Şahıslar, Tezler, Kitaplar, Makaleler, Tebliğler)*" adındaki çalışmada ise alandaki veriler güncellenerek yayınlanmıştır.¹⁴ Bu alandaki literatür malzemesi, Esra Gözeler, Faruk Tuncer, Ömer Kara ve İsmail Çalışkan'ın konuyla ilgili makaleleri ile zenginleşmiştir.¹⁵ Bilhassa Faruk Tuncer'in tefsir alanında yapılmış lisansüstü tezleri değerlendiren makalesi, tarihi süreç içinde elde edilen gelişmeyi gösteren sayısal veriler içermesi yönüyle önemlidir.

Tüm bu kaynaklar bir yana İsmail E. Üransal, Fatih Çardaklı ve Mustafa Birol Ülker tarafından ilk olarak 2008 yılında "*İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu I 1953-2000 ve İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu II 2000-2007*" adlı eser araştırma konumuzla ilgili verileri barındıran ana kaynak olarak referans alınmıştır.¹⁶ Bu eser, daha sonradan tamamlanan yeni tezlerin

⁹ İsmail Çalışkan, "Tefsir Alanında Yapılan Doktora Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 9 ,sayı 18, 461-489, 2011 - 462-463

¹⁰ İlim Yayma Vakfı, Tefsir Akademisi tarafından 2017 yılında gerçekleştirilen " Türkiye Lisansüstü Tefsir Tezleri" başlıklı çalıştayda lisansüstü çalışmalar hakkındaki birçok konu ve sorun ele alınmıştır. Çalıştay ve program kitapçığı için bkz: <http://www.tefsir.gen.tr/haberler/32-kur'an-ve-tefsir-akademisi-turkiye'de-lisansustu-tefsir-tezleri-calistayi>.

¹¹ İsmail Akyol, *Türkiye İlahiyat Fakülteleri Tefsir Anabilim Dalı Tez Bibliyografyası 1953-1991*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992; İsmail, Akyol, "Türkiye İlahiyat Fakültelerinde Kur'an, Tefsir ve Kur'an İlimlerine Dair Hazırlanan Tezler Bibliyografyası" *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara Cilt 9,sayı 1-4, 240-244, 1996.

¹² Süleyman Mollaibrahimoğlu, *Kur'ân İlimleri Sahasında Neşredilen Eserler (1923-1992) ve Yapılan Tezler*, Süleymaniye Vakfı Yay. İstanbul 1993

¹³ Bünyamin Açıkalın, Yakup Çiçek, *Türkiye İlahiyat Fakülteleri Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Elemanları Biyografileri, (Özgeçmişleri ve Bilimsel çalışmaları)* (İstanbul: Temel Ofset 2000)

¹⁴ Ömer Kara, *Tefsir Akademisyenleri Biyografisi*,(Bursa: Kurav Yay. 2007)

¹⁵ Esra Gözeler, "İlahiyat Fakültelerinde Kur'an ve Tefsir Çalışmaları," *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 1/1 (2009), ss.95-108; Faruk Tuncer "Tefsir Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,(2012) Cilt 14 ,sayı 26, 149-177;

¹⁶ İsmail E. Üransal, Fatih Çardaklı, Mustafa Birol Ülker, *İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu I 1953-2000, İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu II, 2000-2007*, İsam Yay, Ankara, 2008

eklenmesiyle önce 2010 akabinde ise 2015 yıllarında güncellenerek yeniden basılmıştır.¹⁷ İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu, Tefsir ve Kur'ân ilimlerinin yanı sıra İslami ilimlerin diğer alanlarında yapılmış tüm lisansüstü çalışmaları kapsamı hasebiyle alanında benzersiz bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada lisansüstü tezlere elektronik erişim yoluyla ulaşmayı mümkün kılan YÖK Ulusal Tez Merkezi (YÖK UTM) ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezinin hizmete sunduğu İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu (İSAM İFTK) veri tabanlarından istifade edilmiştir.¹⁸ İSAM İFTK, tasnif sistemi yönüyle verileri bilim dallarına göre kaydetmiş olması açısından; YÖK UTM ise yeni biten tezlerin tespiti ve bunlara erişim açısından bu türden araştırmaları kolaylaştırmıştır. Araştırma konusu ile ilgili tamamlanmış tezlerin tespiti için ulusal anlamda resmi kaynak pozisyonuna binaen öncelikle YÖK UTM'ye başvurulmuş, Merkezin veri tabanı sisteminde araştırma konumuzla ilintili anahtar kelimelerle taramalar yapılmıştır. Aynı işlem, benzer şekilde hizmet veren İSAM İFTK veri tabanında da gerçekleştirilmiş ve bu yolla üniversitelerimizde oryantalistlerin Kur'ân ve tefsir hakkındaki görüş ve yaklaşımlarını konu edinen lisansüstü çalışmalara çok büyük oranda ulaşılmıştır.

Lisansüstü çalışmaların eksiksiz tespiti için tarafımızca tez künyelerinde sıklıkla yer alan *oryantalizm*, *oryantalistik* ve *oryantalist* gibi anahtar sözcükler ve bunların eşanlamısı olarak Osmanlıca ve Arapçada kullanılan *şarkiyat*, *şarkiyatçı*, *istişrak* ve *müsteşrik* gibi kelimelerle modüllerde taramalar yapılmıştır. Bütün tezlere eksiksiz bir şekilde ulaşmak için ayrıca İslami ilimler hakkında yaptıkları çalışmalarla tanınan oryantalistlerin isimleri ile taramalar gerçekleştirilmiştir. Son olarak tez künyesinde belirtilen anahtar kelimelerin bulunmaması olasılığına karşın arama modüllerinde bulunan Kur'ân ilimleri ve Tefsir alanının bilim dalları olan Kıraat Bilim Dalında (46 adet), Kur'ân Okuma ve Kıraat Bilim Dalı (40 adet) ve Tefsir Bilim dalında (2762 adet) kayıtlı toplam 3000 bin civarında tez, gözden geçirilmiştir. YÖK UTM'de ve İSAM İFTK'da kayıtlı olmayan eski tarihli tezler ise ülkemizde araştırma konumuza ilişkin yayınlanan ve büyük kısmı yukarıda zikredilen kitap, tez, makale vb. eserlere başvurmak suretiyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. Oryantalistlerin Kur'ân İlimleri Ve Tefsirle İlgili Araştırmalarını Konu Alan Lisansüstü Tezler

Alana ilişkin oryantalist araştırmalar hakkındaki yapılmış bütün çalışmaları bir arada görme ve değerlendirme imkânına sahip olmak için tespit ettiğimiz lisansüstü çalışmalar yüksek lisans ve doktora dereceleri dikkate alınarak aşağıda iki ayrı liste halinde sıralanmıştır. Listelerde tezlerin künyeleri konu, kişi, üniversite, bilim dalı, danışman, yıl ve tez derecesi bilgileri ile birlikte kaydedilmiştir.

1. 1. Yüksek Lisans Tezleri

1. *Almanca Yapılmış Kur'ân Çalışmaları*, Suvat Mertoğlu, Marmara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Suat Yıldırım-1992).

2. *W. Montgomery Watt'da Vahiy Ve Nübüvvet Anlayışı*, Mustafa Alıcı, Marmara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Kelam Bilim Dalı (Danışman: Doç. Dr. Metin Yurdağür-1995).

3. *Kur'ân-ı Kerim'in Cem'i ve Çoğaltılmasında Müsteşriklerin Görüşleri ve Bu Görüşlerin Eleştirileri*, Mahmut Sami Çöllüoğlu, Ankara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı

¹⁷ Esra Karayel Çardaklı, İsmail E. Üransal, Mustafa Birol Ülker, *İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu III, 1953-2015*, İsam Yay, Ankara 2017.

¹⁸ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>; <http://ktp.isam.org.tr/?url=tezilh/findrecords.php>

(Danışman: Prof. Dr. Salih Akdemir-2001).

4. *Şarkiyatçı Arthur Jeffry ve Kur'ân Çalışmalarının Değerlendirilmesi*, Mustafa Küçükaşçı, Marmara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Doç. Dr. Mustafa Altundağ-2002)

5. *İlk Dönem İngiliz Oryantalistlerin Kur'ân Çalışmaları*, W. Muir ve D. S. Margoliouth Örneği, Esmâ Atay, Ankara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Paçacı-2006)

6. *Sir William Muir'in Kur'ân'a Bakışı*, Gülbahar Özcan (Abir), Ankara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Paçacı-2006)

7. *Ignatij Yulianoviç Kraçkovskiy ve İmam Valeriya Porhova'nın Rusça Kur'ân Tercümeleleri*, Saida Saipova, Ankara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Paçacı-2006)

8. *Kur'ân-ı Kerîm'in Rusça Tercümeleleri (Mâna Doğruluk Bakımından Değerlendirilmesi)*, İsmail Shovkhalov, Ankara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Şevki Saka-2006)

9. *M. E. B. İslâm Ansiklopedisi'ndeki Kur'ân ve Tefsirle ilgili Maddelerin Eleştirel Analizi*, Fatih Altun, Sakarya Üniversitesi TİB Anabilim Dalı, Tefsir Bilim dalı, (Danışman: prof. Dr. Davut Akyüz-2006)

10. *Garanik Kıssası ve Oryantalist Yaklaşımlar*, Muhammed Balbay, Harran Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Doç. Dr. Hikmet Akdemir-2007)

11. *Der Islam Dergisi'nde Yayımlanan 112. El- İhlas Sûresi'yle ilgili Makaleler Örneğinde Oryantalistik Kur'ân Çalışmalarının Değerlendirilmesi*, Nuriye Özsoy, Ankara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Akif Koç-2010)

12. *Alman Oryantalistlerin Kur'ân ve Tefsir Çalışmaları* (Rudi Paret Örneği), Hüseyin Polat, Fırat Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Doç. Dr. Gıyasettin Arslan-2011)

13. *Oryantalistlerin Kur'ân Tarihine Bakışları*, Kemal Gözütok, Ankara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Akif Koç-2012)

14. *W. Montgomery Watt'ın Vahiy ve Kur'ân Algısı*, Ersin Kabakçı, Hitit Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ömer Başkan-2013)

15. *Arap Yazısı Bağlamında Alman Müsteşriklerin Resmü'l-Mushafa Bakışı*, Salahaldin Flaifel, Süleyman Demirel Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Celalettin Divlekçi-2015)

16. *Osmanlı Sonrası Bulgaristan'da Kur'ân Çalışmaları*, Alper Ahmedov, İstanbul Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Abdullah Emin Çimen-2015)

17. *Oryantalistlerin Kur'ân Vahiyi Ve Kur'ân'ın Kaynağına Yönelik İddiaları*, Hatice Er, Necmettin Erbakan Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hakan Uğur-2016)

18. *Kur'ân'a Oryantalist Yaklaşımlar; John Wansbrough Örneği*, Şenol Çakmak, Fırat Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, (Danışman: Prof. Dr. Gıyasettin Arslan-2017)

19. *Amerikan Üniversitelerinde Tamamlanmış Tefsir Tezleri*, Ayşe Hümeysra Uyarel, Marmara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Muhsin Demirci-2017)

20. *Kur'ân'daki Muarreb Kelimelere Oryantalistlerin Yaklaşımı*, Tercuman ÖZBEK, Atatürk Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Ömer Dumlu-2018)

21. *Batının Etkisindeki Tefsir Yönelişleri*, Şehmus Canbulut, Atatürk Üniversitesi TİB

Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Veysel Güllüce-2018)

22. *Oryantalistlerin ve Modernistlerin Kur'ân ve Tefsire Dair Görüşlerinin Mukayesesi*, Mustafa Tozlu Süleyman Demirel Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. İshak Özgel-2019)

23. *Kıraat Alanında Öne Çıkan İngilizce Oryantalistik Çalışmalar*, Ayşe Nur İba Çınar, Ankara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Akif Koç-2019)

1.2. Doktora Tezleri

1. *Müsteşriklerin Kur'ân'ın Kaynağıyla İlgili İddialarının Değerlendirilmesi*, Abdülaziz Hatip, Marmara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Suat Yıldırım-1996)

2. *Rus Oryantalistlerin Kur'ân Çalışmaları*, Alau Adilbayev, Ankara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, (Danışman: Doç. Dr. Ahmet Nedim Serinsu-2002)

3. *Rus Dilinde Yayınlanan Kur'ân-ı Kerim Çevirilerinin Çeviribilim Açısından İncelenmesi (Başarılı Bir Rusça Kur'ân Çevirisinin Oluşturulmasına Katkı)*, Mursal Atamov, Ankara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Salih Akdemir-2013)

4. *Rusça Kur'ân Çevirilerine Karşılaştırmalı Bir Bakış*, Faime İsrailova, Erciyes Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. İbrahim Görener-2015)

5. *Rus Oryantalist L. İ. Klimoviç'in "Kur'ân Hakkında Kitap" Adlı Eseri Üzerinden Kur'ân'a Yaklaşımı*, Zhakhangir Nurmatov, Erciyes Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, (Danışman: Doç. Dr. Veli Kayhan-2016)

6. *Oryantalistlerin Kur'ân Vahyini Tarihlendirme Çalışmaları -Alman Öncüler: Gustav Weil ve Theodor Nöldeke Örneği-*, Hüseyin Polat, Atatürk Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Şehmus Demir-2019)

7. *Theodor Nöldeke'nin Kur'ân'a Yaklaşımı "Geschichte des Qorans" Örneği*, Müslüm Yıldırım, Marmara Üniversitesi TİB Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Muhsin Demirci-2019)

2. Oryantalistlerin Kur'ân İlimleri ve Tefsirle İlgili Araştırmalarını Konu Alan Lisansüstü Tezlerin Alanın Ana Konuları Dikkate Alınarak Tasnif Edilmesi

Yukarıda Kur'ân İlimleri ve tefsir alanında oryantalist araştırma ve yaklaşımları konu edinen lisansüstü tezler, girişte belirttiğimiz yöntem ve kaynaklar yardımıyla tespit edilerek kaydedilmiştir. Bu başlık altında tüm tezler Kur'ân tarihi, Kur'ân ilimleri, tefsir tarihi ve tefsir usûlüne ilişkin temel kaynaklarda yer verilen ana konular dikkate alınarak oluşturulan Kur'ân ve Vahiy, Kur'ân'ın Metinleşme Tarihi, Kur'ân'ın Yapısal ve Lafzi Özellikleri, Kur'ân İlimleri, Tefsir, Tefsir Tarihi ve Tefsir Usûlü şeklinde temel başlıklar altında tasnif edilmiştir. Bunun yanı sıra bu konuların dışında oryantalistlerin Kur'ân ilimleri tefsir alanıyla ilgili çalışmalarının tanıtımı ve değerlendirilmesi konusunu ele alan tezler de ayrıca bir başlık altında tasnif edilmiştir. Yukarıda zikredilen ana konuların altında kendileriyle irtibatlı olan alt konu başlıkları da zikredildikten sonra lisansüstü tezler, kısa künyeleriyle kaydedilmek suretiyle ilişkili oldukları başlık altında sıralanmış ve muhtevaları esas alınarak kısaca tanıtılmıştır. Son olarak bütün tezler Kur'ân ve tefsirde yoğunlaştıkları temel konu alanları, yayın yılları ve yerleri gibi niteliksel ve niceliksel bazı yönlerini gösteren tablolarla gösterilmiştir.

2.1. Kur'ân- Vahiy

Kur'ân ve vahiy ana konusu içindeki alt konular şu şekilde sıralanabilir:

Kur'ân vahyinin özellikleri, Kur'ân'ın kaynağı, Kur'ân'ın tercümesi, oryantalistlerin genel Kur'ân algıları ve yaklaşımları.

Bu konuları ele alan toplam 13 adet tez tespit edilmiştir. Bunların 9'u yüksek lisans 4'ü doktora seviyesinde çalışmalardır. Bu tezlerde bazı oryantalistlerin belirli konulardaki görüş ve yaklaşımları ve Kur'ân tercümeleleri incelenmiştir.

Konuyla ilgili lisansüstü çalışmalar:

1. *W. Montgomery Watt'da Vahiy ve Nübüvvet Anlayışı*, Mustafa Alıcı, 1995, Y. Lisans.

Alıcı'nın tezi, her ne kadar Kelam bilim dalında yapılmış olsa da oryantalistlerin vahiy tasavvurunu irdelemesi yönüyle Tefsir ilmiyle ilişkili olduğundan çalışmamızda teze yer verilmesi uygun görülmüştür. Tez iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Watt'ın hayatı, eserleri ve din telakkisi konuları işlenmiştir. İkinci bölümde ise Watt'a göre Kur'ân vahiy ve Hz. Muhammed'in nübüvveti konusu ele alınmıştır. Bu çerçevede İslam'ın doğuşunda Arabistan, bi'setten önce Hz. Peygamber'in hayatı, Mekke döneminde vahiy ve nübüvvet, Medine döneminde nübüvvet konuları hakkında Watt'ın görüşleri ve iddiaları tahlil ve tenkit edilmeye çalışılmıştır.¹⁹

2. *Sir William Muir'in Kur'ân'a Bakışı*, Gülbahar Özcan (Abir), 2006, Y. Lisans.

Özcan'ın tezi üç bölümden müteşekkildir. İlk bölümde Muir'in hayatı ve eserleri tanıtılmıştır. İkinci bölümde Muir'in Kur'ân tarihi, ayet ve surelerin Kur'ân'daki tertibi ve Kur'ân kronolojisi konusundaki görüş ve yaklaşımları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Muir'e göre Kur'ân'da Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid kaynaklı malumatın varlığı ile Mekke ve Medine ayetlerine ilişkin tarihlendirme tercihlerine yer verilmiştir.²⁰

3. *Ignatij Yulianoviç Kraçkovskiy ve İman Valeriya Porohova'nın Rusça Kur'ân Tercümeleleri*, Saida Saipova, 2006, Y. Lisans

Saipova'nın tezi iki bölümden oluşmaktadır. Girişte oryantalizm, Rus oryantalizmi ve Rusya'nın egemenliği altındaki coğrafyalarda yaşayan Müslümanların durumu hakkında genel bilgiler paylaşılmıştır. Birinci bölümde Rus oryantalist İgnatij Yulianoviç'in hayatı, eserleri ve Kur'ân meâli tanıtılmıştır. İkinci bölümde ise Rus Müslüman araştırmacı İman Valeriya Porohova'nın hayatı, eserleri ve Kur'ân meâli ele alınmıştır.²¹

4. *Kur'ân-ı Kerîm'in Rusça Tercümeleleri (Mâna Doğruluk Bakımından Değerlendirilmesi)*, İsmail Shovkhalov, 2006, Y. Lisans.

Shovkhalov'un tezi üç bölümden müteşekkildir. Giriş kısmında tarihi süreç dikkate alınarak Rusya'nın İslam ve Müslümanlara yönelik yaklaşımı ve siyaseti ele alınmıştır. Birinci bölümde 1716 ile 1846 yılları arasında Rusça dilinde telif edilmiş Kur'ân meâlleri tanıtılmıştır. İkinci bölümde 1917 yılında gerçekleştirilen Bolşevik ihtilalinden 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasına kadar geçen süre zarfında yazılan Kur'ân meâlleri tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde ise çağdaş Rusya'da tercüme edilen Kur'ân meâllere yer verilmiştir. Tezde üç ayrı döneme tasnif edilerek incelenen Meâller'de mütercimlerin takip ettiği metotlara ve tercüme hatalarına da yer yer dikkat çekilmiştir.²²

5. *Garanik Kıssası ve Oryantalist Yaklaşımlar*, Muhammed Balbay, 2007, Y. Lisans.

¹⁹ Mustafa Alıcı, *W. Montgomery Watt'da Vahiy Ve Nübüvvet Anlayışı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995).

²⁰ Gülbahar Özcan (Abir), *Sir William Muir'in Kur'ân'a Bakışı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006)

²¹ Saida Saipova, *Ignatij Yulianoviç Kraçkovskiy ve İman Valeriya Porohova'nın Rusça Kur'ân Tercümeleleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2006)

²² İsmail Shovkhalov, *Kur'ân-ı Kerîm'in Rusça Tercümeleleri (Mâna Doğruluk Bakımından Değerlendirilmesi)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2006)

Balbay'ın tezi iki bölümden oluşmaktadır. Girişte oryantalizmin tarihi gelişimi hakkında kısa malumat serdedilmiştir. Birinci bölümde İşlam kaynakları ışışında Garanik meselesine yer verilmiştir. Tezin İkinci bölümünde ise Leone Caetani, M.Watt, Dozy, R.Blachere ve R.Paret gibi önemli temsilcilerine atıfta bulunmak suretiyle Garanik Kıssası hakkındaki oryantalist yaklaşımlar incelenmiştir. Tezde ayrıca oryantalistlerin araştırma metotları tahlil ve tenkit edilmeye çalışılmış ve bu meselenin oryantalistlerin Kur'an tasavvurundaki rolü tartişılmıştır.²³

6. *Montgomery Watt'ın Vahiy ve Kur'an Algısı*, Ersin Kabakçı, 2013, Y. Lisans.

Kabakçı'nın tezi üç bölümden müteşekkildir. İlk bölümde oryantalizm kavramı ve oryantalizmin tarihi hakkında genel bilgiler paylaşıldıktan sonra oryantalistlerin Kur'an ilimleri hakkında telif ettiği eserlere değinilmiştir. İkinci bölümde Watt'ın hayatı ve eserlerine kısaca yer verildikten sonra onun Kur'an tasavvuru incelenmiştir. Bu bölümde Watt'a göre Kur'an ve vahiy kavramlarının anlamı üzerinde durulmuş, Watt'ın vahiy algısında önemli yeri olan bilinçaltı kavramı ele alınmıştır. Kur'an'ın tarihî bağlamı, sıhhati, revizyonu ve Kur'an ayet ve surelerinin kronolojisi gibi meselelerin yanında oryantalist geleneğin ısrarla ve ittifakla işledikleri hususlardan biri olan Kur'an'ın kaynakları konusunda Watt'ın görüşleri tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde ise ülkemiz ilim çevrelerinde Watt'a yöneltilen eleştiriler tahlil edilmeye çalışılmıştır.²⁴

7. *Oryantalistlerin Kur'an Vahiyi Ve Kur'an'ın Kaynağına Yönelik İddiaları*, Hatice Er, 2016, Y. Lisans.

Er'in tezi iki bölümden oluşmaktadır. Girişte oryantalizmin tarihi gelişim süreci hakkında bilgiler verilmiştir. Tezin Birinci bölümünde oryantalistlerin Kur'an ve vahiy tasavvurları konusu içinde vahiy doktrini, Hz. Peygamber'in vahiy tecrübesi ve samimiyeti gibi meselelere ilişkin görüşleri ele alınmıştır. İkinci bölümde Kur'an'ın kaynağına yönelik oryantalist iddialar birçok alt başlık altında sıralanarak tahlil ve tenkit edilmeye çalışılmıştır.²⁵

8. *Kur'an'a Oryantalist Yaklaşımlar; John Wansbrough Örneği*, şenol Çakmak, 2017, Y. Lisans.

Çakmak'ın tezi iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde genel hatlarıyla oryantalizm ele alınmış; oryantalizmin tanımı, ortaya çıkışı ve oryantalistlerin İşlâm'a ve Kur'an'a yaklaşımları gibi konular işlenmiştir. İkinci bölümde ise Wansbrogh'un hayatı ve ilmi çalışmaları tanıtılmış, bazı eserlerindeki görüşlerinden hareketle metodolojisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Kur'an'a Tefsire ve sünnete dair yaklaşımları incelenmiş ve birçok hususta kendisine yöneltilen eleştirilere yer verilmiştir.²⁶

9. *Oryantalistlerin ve Modernistlerin Kur'an ve Tefsire Dair Görüşlerinin Mukayesesi*, Mustafa Tozlu, 2019, Y Lisans.

Tozlu'nun tezi iki bölümden müteşekkildir. İlk bölümde oryantalistlerin ve modernistlerin Kur'an tarihi konuları hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Bu çerçevede Kur'an'ın Hz. Peygamber'e intikali, Kur'an metninin mevsûkiyeti, yedi harf ve kıraatler, gramer hatası ve âyetler arası uyum gibi konulara dair oryantalist ve modernist görüşler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İkinci bölümde ise Kur'an'ı anlama ve çağdaş bazı konuların tefsirine yönelik yorumlar ele alınmıştır. Bu çerçevede klasik tefsir usûlü ve

²³ Muhammed Balbay, *Garanik Kıssası ve Oryantalist Yaklaşımlar* (şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007)

²⁴ Ersin Kabakçı, *W. Montgomery Watt'ın Vahiy ve Kur'an Algısı* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013)

²⁵ Hatice Er, *Oryantalistlerin Kur'an Vahiyi Ve Kur'an'ın Kaynağına Yönelik İddiaları* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016)

²⁶ şenol Çakmak, *Kur'an'a Oryantalist Yaklaşımlar; John Wansbrough Örneği* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017)

tefsirlerin tefsiri, âyetleri yorumlama konusunda önerilen yöntemler ve çağdaş bazı meselelerin tefsirine yönelik yorumlar gibi konular mukayeseli bir şekilde incelenmiştir.²⁷

10. *Müsteşriklerin Kur'ân'ın Kaynağıyla İlgili İddialarının Değerlendirilmesi*, Abdülaziz Hatip, 1996, Doktora.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Hatip'in tezi araştırma konumuz hakkında yapılmış ilk doktora tezidir. Bununla birlikte Hatip'in yukarıda künye bilgilerini paylaştığımız tezine ulaşamamıştır. Ancak yazar, "Kur'ân ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar" adlı eserinin önsözünde eserden doktora tezi olarak bahsettiğinden söz konusu eser, muhtevası esas alınarak kısaca tanıtılacaktır.²⁸ Eser üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde oryantalizmin başlangıcından günümüze Kur'ân ve Hz. Peygambere bakışları ele alınmıştır. Bu çerçevede Hz Muhammed'in zatıyla ilgili bazı oryantalist iddialar kaydedilerek tahlil edilmiştir. İkinci bölümde dış kaynaklar ve iç kaynaklar olmak üzere iki başlık altında Kur'ân'ın kaynağına dair oryantalist iddialar incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise oryantalistlerin iddialarına cevap vermek amacıyla Kur'ân'ın muhtevasının kaynağına delalet ettiği fikri bir takım referanslarla temellendirilmeye çalışılmıştır.²⁹

11. *Rus Dilinde Yayınlanan Kur'ân-ı Kerim Çevirilerinin Çeviribilim Açısından İncelenmesi (Başarılı Bir Rusça Kur'ân Çevirisinin Oluşturulmasına Katkı)*, Mursal Atamov, 2013, Doktora.

Atamov'un tezi, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Çeviribilim'in tanımı tarihi ve Rusya federasyonunda çeviribilim konularında genel bilgiler paylaşılmıştır. İkinci bölümde Kur'ân'ın tercüme edilebilirliği, Rus dilindeki meâllerin ve mütercimlerinin tanıtılması ve Çeviribilim açısından tahlili konularına yer verilmiştir. Rusça Kur'ân tercümelemleri Avrupa dillerinden ve Arapçadan yapılanlar olmak üzere iki kısma ayrılarak incelenmiş tercümelemlerdeki hatalara örnekler verilmiştir. Üçüncü bölümde başarılı bir Rusça çevirisi elde edebilmek için dikkat edilmesi gereken hususlara değinilmiştir. Bu bağlamda nüzul sebeplerinin tespiti, anlam değişmelerine dikkat, önceki vahiylerden yaralanma gibi hususlar zikredilmiş bazı başarılı örnek Rusça tercümelemler kaydedilmiştir.³⁰

12. *Rusça Kur'ân Çevirilerine Karşılaştırmalı Bir Bakış*, Faima İsrailova, 2015, Doktora.

İsrailova'nın tezi iki bölümden müteşekkildir. Giriş kısmında tercüme kelimesinin sözlük ve terim anlamı, Kur'ân'ın tercümesi meselesi, tercüme tarihi ve problemleri gibi konular işlenmiştir. Birinci bölümde Rus oryantalizminin tarihi konusu, Sovyet Dönemi ve Son Dönem başlıklarıyla iki evreye ayırmak suretiyle ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca Rus oryantalistlerin Kur'ân çalışmaları tanıtılmış ve Kur'ân'ın kaynağı sıhhati ve kronolojisi hakkında ileri sürülen görüşleri incelenmiştir. İkinci bölümde ise Rus oryantalistlerin Kur'ân tercümelemlerindeki hatalar tespit edilmeye çalışılmış ve tercüme hatalarının sebepleri irdelenmiştir.³¹

13. *Rus Oryantalist L. İ. Klimoviç'in "Kur'ân Hakkında Kitap" Adlı Eseri Üzerinden Kur'ân'a Yaklaşımı*, Zhakhangir Nurmatov, 2016, Doktora.

Nurmatov'un tezi dört bölümden müteşekkildir. Giriş kısmında oryantalizm kavramı

²⁷ Mustafa Tozlu, *Oryantalistlerin ve Modernistlerin Kur'ân ve Tefsire Dair Görüşlerinin Mukayesesi* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019)

²⁸ Abdülaziz Hatip, *Kur'ân ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*, (İstanbul: Nesil Yay. 1997) 12,13.

²⁹ Abdülaziz Hatip, *Müsteşriklerin Kur'ân'ın Kaynağıyla İlgili İddialarının Değerlendirilmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996)

³⁰ Mursal Atamov, *Rus Dilinde Yayınlanan Kur'ân-ı Kerim Çevirilerinin Çeviribilim Açısından İncelenmesi (Başarılı Bir Rusça Kur'ân Çevirisinin Oluşturulmasına Katkı)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013)

³¹ Faima İsrailova, *Rusça Kur'ân Çevirilerine Karşılaştırmalı Bir Bakış* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015)

oryantalizmin tarihi ve oryantalistlerin İslam araştırmalarındaki yöntem ve yaklaşımları konuları işlenmiştir. İlk bölümde Rus oryantalizmi Çarlık, Sovyet ve Çağdaş dönem olmak üzere üç evreye ayrılarak tanıtılmıştır. Bu çerçevede önemli Rus oryantalist merkezleri hakkında bilgiler verilmiş, Rus oryantalistlerinin Kur'ân yaklaşımları ve tercümeleri tahlil edilmiştir. İkinci bölümde Klimoviç'in hayatı ve ilmi çalışmalarına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Kur'ân'ın kaynağı sıhhati ve kronolojisi, farklı Kur'ân nüshaları, Kıraat ve Yedi Harf, Kur'ân'daki hükümler, Kur'ân'ın icazı vb. konularda Klimoviç'in Kur'ân tasavvurunu yansıtan görüşleri incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise Kur'ân'ın yer verdiği muhtelif konular hakkında Klimoviç'in görüşleri nakledilerek tahlil ve tenkit edilmiştir.³²

2.2. Kur'ân'ın Metinleşme Tarihi

Kur'ân'ın metinleşme tarihi ana konusu içindeki alt konular şunlardır:

Kur'ân'ın nüzülü, korunması, ezberlenmesi, Arap yazısı ve Kur'ân'ın Hz. Muhammed (s) döneminde yazılması, Kur'ân'ın cem edilmesi ve çoğaltılması, Resmü'l-Mushaf, sahabeyle ait şahsi mushaflar, Mushaf'ta hatalar ve tahrifat olduğu yönünde iddialar.

Bu konuda 3 adedi Yüksek Lisans, 1 adedi Doktora seviyesinde olmak üzere toplam 4 adet tez tespit edilmiştir.

Konuyla ilgili lisansüstü çalışmalar:

1. *Oryantalistlerin Kur'ân Tarihine Bakışları*, Kemal Gözütok, 2012, Y. Lisans.

Gözütok'un tezi iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Theodor Nöldeke ile birlikte İslami rivayetleri esas alarak tarihlendirme yaklaşımlarında bulunan oryantalistler ve yaklaşımlarının temel özellikleri ele alınmıştır. Bu çerçevede oryantalistlerin kullandığı iki farklı metot incelenmiştir. Bunlar İslâmî rivayetlere dayanarak tarihi gelişmeleri değerlendirenler ve kıraat farklılıklarından hareketle metin tenkidi yolunu seçenler olmak üzere iki başlık altında işlenmiştir. İkinci bölümde 1950 yılına sonraki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yaklaşımlar incelenmiştir. Bu bağlamda J. Schacht'ın şüpheliği ile A. Mingana'nın ve Wansbrough'un İslâm'ın harici kaynakların tesiriyle oluştuğu yönündeki yaklaşımları tanıtılarak tahlil edilmiştir. Bu bölümde ayrıca 1972 de Yemen'de bulunan Kur'ân el yazmalarının doğurduğu sonuçlar irdelenmiştir.³³

2. *Arap Yazısı Bağlamında Alman Müsteşriklerin Resmü'l-Mushaf'a Bakışı*, Salahaldin Flaifel, 2015, Y. Lisans.

Flaifel'in dört bölümden müteşkil olan tezi Arapça kaleme alınmıştır. Birinci bölümde oryantalizmin kısa tarihi ve oryantalistlerin İslam araştırmalarının hedef ve gayesi üzerinde durulmuş, özel olarak da Alman oryantalist geleneği hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Arap yazısının gelişim tarihi ve Kur'ân'ın metinleşme süreciyle ilişkisi konusu ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Arap hattının aslı ve Resmü'l-Mushaf'la ilişkisi konusu İslâm öncesi özelinde incelenmiş ve Alman oryantalistlerin bu konu hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise Kur'ân'ın cemi ve Mushaflardaki yazım farklılıklarına değinilmiştir. Bu çerçevede Nöldeke başta olmak üzere Alman oryantalistlerin Kur'ân'ın cemi ve metinleşme süreci boyunca Mushaf'ın hattı hakkındaki görüşleri kaydedilerek değerlendirilmiştir.³⁴

³² Zhakhangir Nurmatov, *Rus Oryantalist L. İ. Klimoviç'in "Kur'ân Hakkında Kitap" Adlı Eseri Üzerinden Kur'ân'a Yaklaşım* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016)

³³ Kemal Gözütok, *Oryantalistlerin Kur'ân Tarihine Bakışları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012)

³⁴ Salahaldin Flaifel, *Arap Yazısı Bağlamında Alman Müsteşriklerin Resmü'l-Mushaf'a Bakışı* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015)

3. *Kur'ân-ı Kerim'in Cem'i ve Çoğaltılmasında Müsteşriklerin Görüşleri ve Bu Görüşlerin Eleştirileri*, Mahmut Sami Çöllüoğlu, 2001, Y. Lisans.

Çöllüoğlu'nun tezi üç bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde cem kari ve hıfz kavramları hakkında bilgiler verildikten sonra Hz. Peygamber döneminden Hz. Osman dönemine kadar Kur'ân'ı Kerim'in metinleşme tarihi ele alınmıştır. İkinci bölümde Kur'ân'ın toplanması ve çoğaltılması konusunda oryantalistlerin görüşlerine yer verilmiştir. Bu çerçevede Hz. Muhammed, Hz. Ebubekir ve Hz. Osman dönemlerinde sırasıyla Kur'ân'ın tespiti, cemi ve istinsahı hakkında oryantalistlerin ileri sürdükleri iddialar kaydedilmiştir. Üçüncü bölümde ise bir önceki bölümde kaydedilen iddialar tahlil ve tenkit edilmeye çalışılmıştır.³⁵

4. *Theodor Nöldeke'nin Kur'ân'a Yaklaşımı "Geschichte des Qorans" Örneği*, Müslüm Yıldırım, 2019 Doktora.

Yıldırım'ın tezi dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Nöldeke'ye ithaf edilen "Geschichte des Qorans" adlı eserin oluşum süreci ve eserin tamamlanmasında katkıları olan müelliflerin hayatları ve eserlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde Kur'ân'ın kaynağı ve kronolojik tertibi hakkında Nöldeke'nin görüşleri ele alınmıştır. Bu çerçevede onun nübüvvet ve vahiy konularına dair birçok husus hakkındaki düşünceleri irdelenmiş, dört dönem ayırdığı Kur'ân kronolojisi yaklaşımında ayet ve sureleri tarihlendirmeye ilişkin görüşleri kaydedilmiştir. Üçüncü bölümde Kur'ân'ın mushaflaşma süreci hakkında Geschichte des Qorans'ta yer verilen konular incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise Resmu'l-mushaf ve kıraatler konusu hakkında eserde ileri sürülen görüş ve iddialar kaydedilerek tahlil ve tenkit edilmeye çalışılmıştır.³⁶

2.3. Kur'ân'ın Yapısal ve Lafzi Özellikleri

Kur'ân'ın yapısal ve lafzi özellikleri ana konusu içindeki alt konular şunlardır:

Kur'ân ve ifade özellikleri, Kur'ân'ın dili, Kur'ân'da yabancı kelimelerin varlığı meselesi, Kur'ân'da gramer hatalarının varlığı iddiası, âyet ve sûrelerin tasnif ve tertibi, Mekki ve Medeni âyet ve sûreler, Mushafa alınmadığı iddia edilen vahiyler ve nesh, kıraat ilmi ve tarihçesi, kıraatlerin sayısı ve kıraat imamları, makbul kıraatın şartları, kıraatlerin sınıflandırılması (sahih, zayıf, mevzu), kıraat farklılıkları ve sebepleri, yedi harf meselesi, Kur'ân'da tahrif iddiaları, Şia ve tahrif, Ehl-i sünnet kaynaklı rivâyetlerde tahrif, müsteşrikler ve tahrif, Kur'ân ve tarihsellik.

Yukarıda alt konuları paylaşılan Kur'ân'ın yapısal ve lafzi özellikleri konusunda, 2'si yüksek lisans 1'i doktora seviyesinde olmak üzere toplam 3 adet lisansüstü çalışma tespit edilmiştir.

Konuyla ilgili lisansüstü çalışmalar:

1. *Kur'ân'daki Muarreb Kelimelere Oryantalistlerin Yaklaşımı*, Tercuman Özbek, 2018, Y. Lisans.

Özbek'in tezi üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, İslâm öncesinde Arapların diğer milletlerle ilişkileri ve yabancı kelimelerin Arapçalaştırılması (Ta'rib) Kur'ân'da ta'rib ve başka dillerden kelimelerin alındığı iddia edildiği alanlar bilgileri paylaşılmıştır. Bu bölümde ayrıca oryantalizm ve Kur'ân hakkında çalışmalarını bulunan oryantalistlere ana hatlarıyla değinilmiştir. İkinci bölümde oryantalistlerin iddialarına göre Kur'ân'da aslen

³⁵ Mahmut Sami Çöllüoğlu, *Kur'ân-ı Kerim'in Cem'i ve Çoğaltılmasında Müsteşriklerin Görüşleri ve Bu Görüşlerin Eleştirileri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001)

³⁶ Müslüm Yıldırım, *Theodor Nöldeke'nin Kur'ân'a Yaklaşımı "Geschichte des Qorans" Örneği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019)

Arapça olmayan kelimeler kaydedilmiştir. Bu bağlamda Sami dillerinden İbranice, Süryanice, Aramice, Habeşçe ve Nebatça olduğu ileri sürülen kelimeler ile Hami dillerinden Kıptice; Hint Avrupa dillerinden Rumca, Farsça ve Hintçe olduğu iddia edilen kelimelere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Suyûtî, Cevâlikî ve A. Jeffry'nin tespit ettiği muarreb kelimelere ilişkin tablolar kaydedilmiştir.³⁷

2. *Kıraat Alanında Öne Çıkan İngilizce Oryantalistik Çalışmalar*, Ayşe Nur İba Çınar, 2019 Y. Lisans.

Çınar'ın tezi iki bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde Kıraâta dair İngilizce literatürün oluşum süreci ve Batıda kıraâtle ilgilenen önemli oryantalistler hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise İngilizce oryantalistik literatürdeki kıraât yaklaşımları irdelenmiştir. Bu çerçevede kıraât tabiri, kıraât âlimleri ve kıraât tarihi, kıraât farklılıkları ve bu farklılıkların sebepleri ile sonuçları, Yedi harf meselesi gibi konularda oryantalistlerin yaklaşımları kaydedilerek tahlil edilmiştir.³⁸

3. *Oryantalistlerin Kur'ân Vahyini Tarihlendirme Çalışmaları -Alman Öncüler: Gustav Weil ve Theodor Nöldeke Örneği-*, Hüseyin Polat, 2019, Doktora.

Polat'ın tezi iki bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde oryantalizm'in kavramsal ve tarihî gelişim süreci, Batı'da ve Almanya'da Kur'ân kronolojisinin serencamı, Kur'ân kronolojisinin Batılı ve İslâmî temel referansları, G. Weil ve T. Nöldeke'nin hayatları, eserleri ve Kur'ân kronolojisi hakkındaki görüşleri gibi konulara yer verilmiştir. İkinci bölümde Weil ve Nöldeke'nin Kur'an vahyinin genel özellikleri ayet ve sureleri tarihlendirilmesine ilişkin yaklaşımları incelenmiştir. Bu çerçevede her iki oryantalistin tarihlendirme yaklaşımlarından ve girişimlerinden hareketle tespit edilen yöntemler sırasıyla ele alınmıştır. Bu yöntemlere göre yapılan oryantalist tarihlendirmelerin başarılı olup olmadığı tahlil ve tenkit sürecinden geçirilerek değerlendirilmiştir. Son olarak Kur'ân kronolojisinin Alman öncülerinin tarihlendirme bağlamında ileri sürdükleri ve Kur'ân'ın vahiy değeri, özgünlüğü ve otantikliğini hedef alan bazı iddiaları tartışılmıştır.³⁹

2.4. Kur'ân İlimleri

Kur'ân ilimleri ana konusu içindeki alt konular şu şekilde sıralanabilir:

Mekkî ve Medenî, esbâb-ı nüzûl, nâsîh ve mensûh, muhkem ve müteşâbih, hurûf-u mukâta'a, fevâtihu's-suver, aksâmu'l-Kur'ân, i'câzu'l Kur'ân, ğarîbu'l-Kur'ân, müşkilü'l-Kur'ân, mübhemâtu'l-Kur'ân, mücmel ve mübeyyen, hakikat ve mecâz, Kur'ân'da hitaplar, vücûh ve nezâir, emsâlu'l-Kur'ân, kısasu'l-Kur'ân, tekrâru'l-Kur'ân, âyet ve sûreler arasında tenâsüb, Kur'ân'ın faziletleri.

Yukarıda alt konuları paylaşılan Kur'ân ilimleri konusunda yapılmış herhangi bir lisansüstü çalışmaya rastlanmamıştır.

2.5. Tefsir, Tefsir Tarihi ve Tefsir Usûlü

Tefsir, Tefsir Tarihi ve Tefsir Usûlü ana konusu içindeki alt konular şu şekilde sıralanabilir:

Kavramsal çerçeve, konu amaç ve gereklilik açısından tefsir, Tefsirde farklı yorumların sebepleri, Tefsir tarihi, Tefsirin doğuşu ve erken dönem tefsiri, Hz. Peygamber'in tefsiri, sahabe tefsiri, tabiun tefsiri, tabiun sonrası tefsir, tefsirin tedvin edilmesi ve tedvin

³⁷ Tercuman Özbek, *Kur'ân'daki Muarreb Kelimelere Oryantalistlerin Yaklaşımı*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018)

³⁸ Ayşe Nur İba Çınar *Kıraat Alanında Öne Çıkan İngilizce Oryantalistik Çalışmalar* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019)

³⁹ Hüseyin Polat, *Oryantalistlerin Kur'ân Vahyini Tarihlendirme Çalışmaları -Alman Öncüler: Gustav Weil ve Theodor Nöldeke Örneği-* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019)

dönemi müfessirleri, tefsir çeşitleri, mevzi'î tefsir, icmalî tefsir, (lafız eksenli ve yorum eksenli tefsir), tafsili tefsir, (rivâyet tefsiri, dirâyet tefsiri), mevzû'î tefsir, tefsir ekolleri, mezhebî tefsir, işâri tefsir, fikhî tefsir, ilmî tefsir, ictimâî tefsir, modernist tefsir, tefsirin güncel sorunları, Kur'ân'ı anlama ve tefsir usûlü.

Yukarıda alt konuları paylaşılan Tefsir, Tefsir Tarihi ve Tefsir Usûlü konusunda yalnızca 1 adet lisansüstü çalışma yapıldığı tespit edilmiştir.

Konuyla ilgili lisansüstü çalışmalar:

1. *Batının Etkisindeki Tefsir Yönelişleri*, Şehmus Canbulut, 2018, Y. Lisans.

Canbulut'un tezi iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde Günümüze kadar genel kabul gören tefsir anlayışı ele alınmıştır. Bu bölümde Kur'ân'ı Kerîm'in özellikleri ve Kur'ân'ı anlamanın ilkeleri, tefsirdeki yorum farklılığı ve sebepleri, hicri ikinci asırdan tabiin dönemine kadarki tefsir anlayışı ile tabiin döneminden sonraki tefsir hareketleri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise Batı'nın etkisindeki tefsir yönelişleri incelenmiştir. Bu çerçevede modern anlama metotları, tefsirle ilişkili modern kavramlar ve söylemler. Modern tefsir yönelişlerini etkileyen kaynaklar, Batı'nın etkisindeki tefsir yönelişleri ve bunlara ilişkin yorumlar incelenmiştir.⁴⁰

2.6. Oryantalistlerin ve Batılı Milletlerin Kur'ân ve Tefsir Çalışmaları

Batılı milletlerin veya bu milletlerin müntesibi olan oryantalist araştırmacıların Kur'ân ilimleri ve tefsir alanıyla ilgili çalışmalarını tanıtan ve değerlendiren toplam 8 adet tez tespit edilmiştir. Bu tezlerin tümü yüksek lisans seviyesindedir.

Konuyla ilgili lisansüstü çalışmalar:

1. *Almanca Yapılmış Kur'ân Çalışmaları*, Suvat Mertoğlu, 1992, Y. Lisans.

Tespitlerimize göre Mertoğlu'nun tezi araştırma konumuz hakkında yapılmış ilk yüksek lisans tezidir. Tez iki bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde Almanca Kur'ân araştırmalarının tarihi gelişimi, araştırmalara sevk eden saikler, oryantalistlerin faaliyet alanları ve Kur'ân hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. İkinci bölüm oryantalistlerin Kur'ân'la ilgili akademik çalışmaların tanıtımına ayrılmıştır. Bu bölümde Alman oryantalistlerin mukayeseli dinler tarihi, Konulu Kur'ân ve filoloji, alanındaki araştırmalarının yanı sıra tenkitli metin ve münferit şahıslar ve eserlere ilişkin çalışmaları tanıtılmıştır.⁴¹

2. *Şarkiyatçı Arthur Jeffry ve Kur'ân Çalışmalarının Değerlendirilmesi*, Mustafa Küçükaşçı, 2002, Y. Lisans.

Küçükaşçı'nın tezi iki bölümden oluşmaktadır. Girişte oryantalizmin kısa tarihi, oryantalistlerin İslâm ve Kur'ân yaklaşımları hakkında genel bilgiler ve İslâm dünyasının oryantalizme yönelik tepkisine yer verilmiştir. Birinci bölümde A. Jeffry'nin hayatı ve eserleri tanıtılmıştır. İkinci bölümde ise Jeffry'nin Kur'ân'ın mahiyeti, muhtevası ve metinleşme tarihi hakkındaki görüşleri tahlil ve tenkit edilmiştir.⁴²

3. *İlk Dönem İngiliz Oryantalistlerin Kur'ân Çalışmaları*, W. Muir ve D. S. Margoliouth Örneği, Esmâ Atay, 2006, Y. Lisans.

Atay'ın tezi üç bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde oryantalizm ve kısa tarihi ele alınmış; oryantalist araştırmacılığın on dokuzuncu yüzyılda kaydettiği gelişme ve

⁴⁰ Şehmus Canbulut, *Batının Etkisindeki Tefsir Yönelişleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018)

⁴¹ Suvat Mertoğlu, *Almanca Yapılmış Kur'ân Çalışmaları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992)

⁴² Mustafa Küçükaşçı, *Şarkiyatçı Arthur Jeffry ve Kur'ân Çalışmalarının Değerlendirilmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002)

oryantalistlerin Kur'an çalışmaları tanıtılmıştır. İkinci bölümde Sir William Muir'in hayatı eserleri ile Kur'an hakkındaki çalışmaları ve düşüncelerine yer verilmiştir. Bu bağlamda Muir'in Kur'an'ın sıhhati, kaynağı, kronolojisi ve metinleşme tarihi hakkındaki görüşleri irdelenmiştir. Üçüncü bölümde ise D. S. Margoliouth'un hayatı ve eserleri, Kur'an hakkındaki çalışmaları ve düşüncelerine yer verilmiştir. Bu çerçevede Margoliouth'un Kur'an'ın sıhhati, kaynağı, muhtevası ve ana konuları ile Kur'an'daki muhtelif bazı mevzular hakkındaki görüşleri irdelenmiştir.⁴³

4. *M. E. B. İslâm Ansiklopedisi'ndeki Kur'an ve Tefsirle ilgili Maddelerin Eleştirel Analizi*, Fatih Altun, 2006, Y. Lisans.

Altun'un tezi üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İslam Ansiklopedisi ve oryantalizm hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Oryantalizmin tarihçesi ve sebepleri üzerinde durulmuş, İslâm ansiklopedisinin İngilizce ve Türkçe'sinin tarihçeleri, hazırlanma amaçları, tercümeleri ve ansiklopedilere yöneltilen tenkitler paylaşılmıştır. İkinci bölümde Kur'an, vahiy, vahyin kaynağı ve mahiyeti, âyet, sûre, vahyin tarihlendirilmesi, Kur'an'ın metinleşme süreci gibi Kur'an tarihi konularıyla ilgili maddeler incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Kur'an ilimleri ve Tefsir tarihi üst başlığı altında kiraât, garib, kase, mesel, tefsir ve tevil gibi bazı maddeler kaydedilerek bunlar tahlil ve tenkit edilmeye çalışılmıştır.⁴⁴

5. *Der Islam Dergisi'nde Yayımlanan 112. El- İhlas Sûresi'yle ilgili Makaleler Örnekliginde Oryantalistik Kur'an çalışmalarının Değerlendirilmesi*, Nuriye Özsoy, 2010, Y. Lisans.

Özsoy'un tezi iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde oryantalizmin tanımı ve tarihi gelişim süreci, farklı oryantalizm algıları, oryantalistlerin yoğun olarak ele aldıkları konular ve oryantalizmin Türkiye'nin gündemine girişi gibi mevzular incelenmiştir. İkinci bölümde önce "Der Islam" dergisinde yayınlanan Kur'an'la ilgili makaleler tasnif edilmiş ardından daha özeldede İhlâs Sûresi hakkında Paret, Watt, Schedl, Rubin ve Ambros tarafından kaleme alınmış beş makale birçok açıdan tahlil ve tenkit edilmiştir.⁴⁵

6. *Alman Oryantalistlerin Kur'an ve Tefsir alışmaları (Rudi Paret Örneği)*, Hüseyin Polat, 2011, Y. Lisans.

Polat'ın tezi üç bölümden müteşekkildir. İlk bölümde ana hatlarıyla oryantalizm kavramı ve tarihi ele alınmış; Alman oryantalizm geleneğinin tarihi gelişimi ve Kur'an araştırmalarına yer verilmiştir. İkinci bölümde R. Paret'in hayatı ve eserleri tanıtılmıştır. Üçüncü Bölümde ise Paret'in Kur'an çalışmalarında savunduğu görüş ve yaklaşımlar kaydedilerek Kur'an hakkında ileri sürdüğu bazı iddiaları ve fikirleri tahlil ve tenkit edilmeye çalışılmıştır.⁴⁶

7. *Osmanlı Sonrası Bulgaristan'da Kur'an alışmaları*, Alper Ahmedov, 2015, Y. Lisans.

Ahmedov'un tezi üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı sonrası Bulgaristan'ın dini, kültürel, siyasi, ekonomik durumu ele alınmıştır. Bu bölümde Bulgaristan tarihi 1878 Osmanlı-Rus savaşını müteakiben üç tarihi döneme ayrılarak incelenmiştir. Söz konusu dönemler Penslik veya Krallık, kominizim ve demokrasi dönemleridir. İkinci bölümde Bulgaristan'da yapılan Kur'an çalışmalarına yer verilmiştir. Bu

⁴³ Esma Atay, *İlk Dönem İngiliz Oryantalistlerin Kur'an alışmaları*, W. Muir ve D. S. Margoliouth Örneği (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006)

⁴⁴ Fatih Altun, *M. E. B. İslâm Ansiklopedisi'ndeki Kur'an ve Tefsirle ilgili Maddelerin Eleştirel Analizi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006)

⁴⁵ Nuriye Özsoy, *Der Islam Dergisi'nde Yayımlanan 112. El- İhlas Sûresi'yle ilgili Makaleler Örnekliginde Oryantalistik Kur'an çalışmalarının Değerlendirilmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010)

⁴⁶ Hüseyin Polat, *Alman Oryantalistlerin Kur'an ve Tefsir alışmaları (Rudi Paret Örneği)* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011)

bağlamda Kur'ân araştırmalarının siyasi ve dini nedenleri, Kur'ân çalışmaları ile ilgili kavramsal çerçeve, Bulgaristan'daki Kur'ân çalışmalarının tanıtımı ve Kur'ân çalışmaları hakkındaki dergi, makale ve sempozyumlara hakkında malumat paylaşılmıştır. Üçüncü bölümde ise Bulgaristan oryantizminin Kur'ân'a dair görüşleri irdelenmiştir. Bu çerçevede oryantizm ve Bulgar oryantizminin gelişimi konusu işlenmiş; akabinde Kur'ân'ın kaynağı, metnin muhtevası, korunması ve tertibi gibi hususlarda Bulgarca eserlerde yer alan oryantist görüşlere yer verilmiştir.⁴⁷

8. *Amerikan Üniversitelerinde Tamamlanmış Tefsir Tezleri*, Ayşe Hümeysra Uyarel, 2017, Y. Lisans.

Uyarel'in tezi beş bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde Kur'ân Tarihi üst başlığı altında Kur'ân'ın nüzülü ve metinleşme tarihi, Kıraâtler ve Kur'ân'ın tilaveti konularında yapılmış tezler tanıtılmıştır. İkinci bölümde Kur'ân İlimleri üst başlığı altında Kur'ân'ın lafzı ve manâlarının yanı sıra Nesh gibi tarihi içerikli bazı konularını ele alan tezlere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Kur'ân'ın Yorumu üst başlığı altında geleneksel ve çağdaş yorumlar, bu yorumların çeşitli bağlamlarda kullanılması ve Kur'ân'da kadın ile feminizm konularını işleyen tezler ele alınmıştır. Dördüncü bölümde tarihi süreçte oluşan tefsir ve müfessirlere ilişkin tezler kaydedilmiştir. Bu çerçevede bir tefsiri veya müfessiri, Kur'ân ilimleriyle ilgili eserleri ve Kur'ân'ın tercümesini konu alan tezler paylaşılmıştır. Beşinci bölümde ise konulu tefsire ilişkin tezler tanıtılmıştır. Bu meyanda Kur'ân'da yer verilen bazı konuları diğer dini metinlerle karşılaştıran veya yalnızca Kur'ân ve sure bazında konulu tefsiri ve kavramları inceleyen tezler kaydedilmiştir.⁴⁸

9. *Rus Oryantalistlerin Kur'ân Çalışmaları*, Alau Adilbayev, 2002, Doktora.

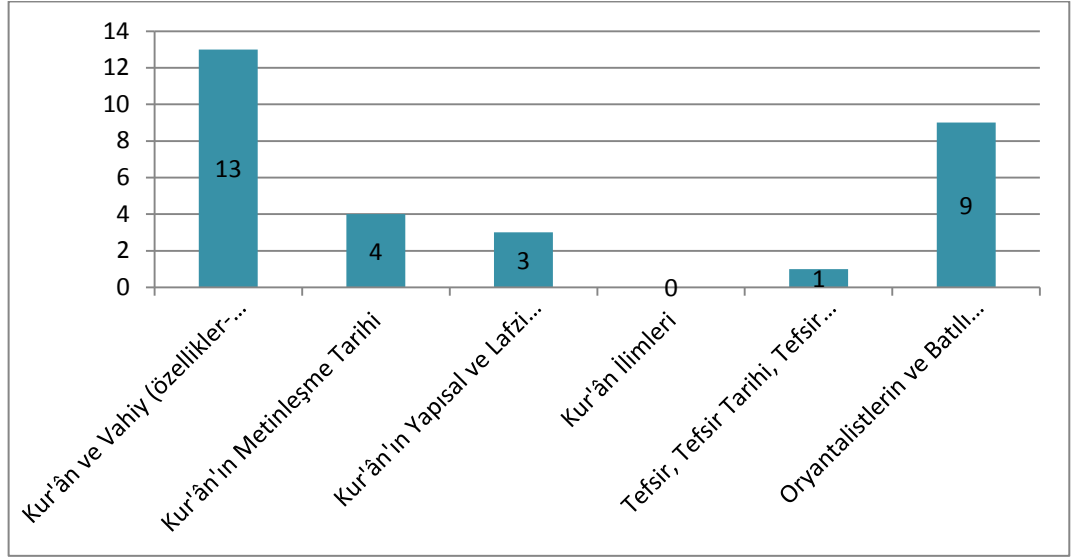
Adilbayev'in tezi iki bölümden oluşmaktadır. Girişte oryantizmin kısa tarihçesi, oryantistler ve Kur'ân konuları ele alınmıştır. Birinci bölümde Rus oryantizmi tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Rusların İslam'la tanışmaları, Rus oryantizminin tarihî gelişimi, Rus oryantist Ekolleri ve Rus oryantizminin önemli temsilcileri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Rus oryantistlerin Kur'ân çalışmaları üst başlığı altında; Kur'ân çalışmalarının tarihsel süreci, Kur'ân tercümeleri, Kur'ân tarihi, Kur'ân'ın kaynağı, ilahi vahiy ve nübüvvet, Kur'ân'ın lafzî özellikleri ve üslubu ile Kur'ân ilimleri hakkındaki eserler ve görüşleri kaydedilerek tahlil edilmeye çalışılmıştır.⁴⁹

⁴⁷ Alper Ahmedov, *Osmanlı Sonrası Bulgaristan'da Kur'ân Çalışmaları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015)

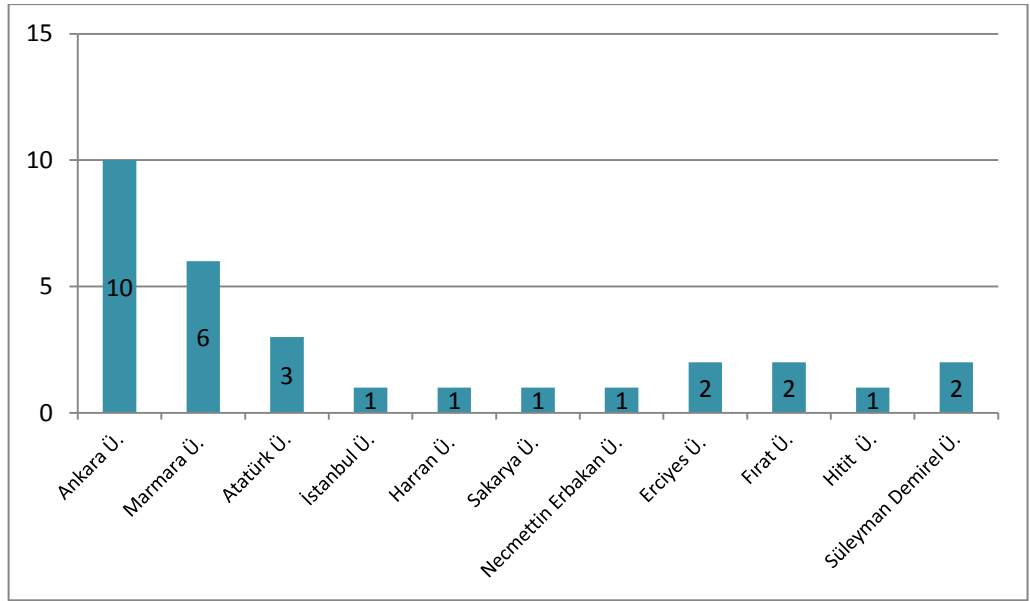
⁴⁸ Ayşe Hümeysra Uyarel, *Amerikan Üniversitelerinde Tamamlanmış Tefsir Tezleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017)

⁴⁹ Alau Adilbayev, *Rus Oryantalistlerin Kur'ân Çalışmaları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002)

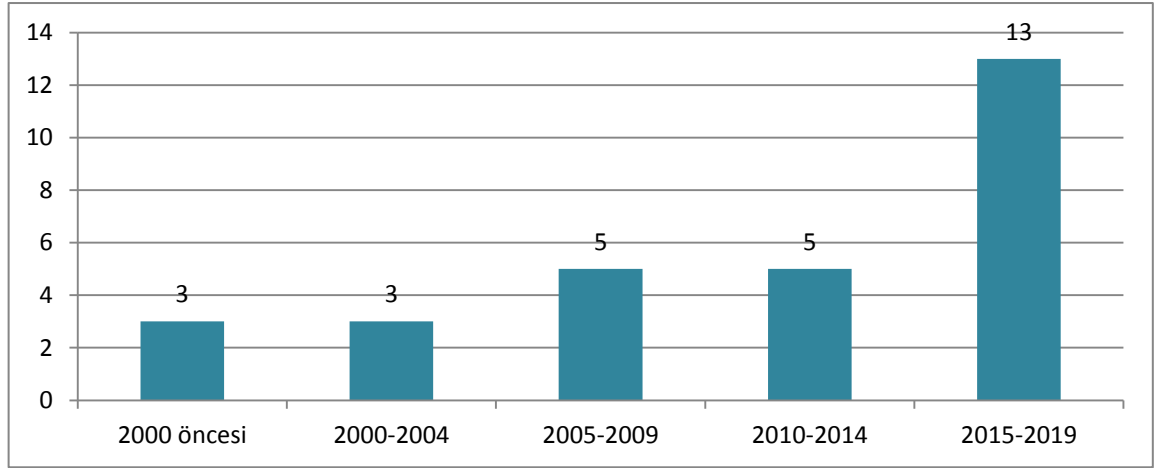
TABLOLAR

Şekil 1: Lisansüstü Tezlerin Tefsir İlminin Konularına Göre Dağılımı

Şekil 2: Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Şekil 3: Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışma neticesinde ülkemizde oryantalistlerin Kur'ân araştırmalarını konu alan toplam 30 adet lisansüstü tezin tamamlandığı tespit edilmiştir. Bunlardan 23 tanesi yüksek lisans 7 tanesi doktora seviyesindedir. Bir adet yüksek lisans tezi hariç tüm tezler Türkçe yazılmıştır. Kelim bilim dalında tamamlanmış bir adet tez dışında tüm tezler Tefsir Bilim dalında yapılmıştır. Çalışma, Kur'ân İlimleri ve Tefsir alanının temel konularını esas alarak yaptığımız tematik tasnif sayesinde alanın hangi ana konularında kaç tezin yapıldığı, hangi konularda çalışma yapılmadığı ve benzer çalışmaların hangi alanlarda yoğunlaştığını ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra çalışmayla alana ilgi duyan akademisyenler için henüz araştırma konusu yapılmamış bakir çalışma alanları ve konuları da gözler önüne serilmiştir.

Yaptığımız tasnifteki verilere göre alanla ilgili tezlerin, büyük oranda bir veya birkaç oryantalistin araştırmalarını ya da Batılı ülkelerdeki Kur'ân çalışmalarını tanıtmaya matuf olduğunu söylemek mümkündür. Bu türden tezler genellikle yüksek lisans çalışmalarının konusu olmuştur. Alandaki temel konuları veya tartışmalı meseleleri ele alan diğer tezlerin ise çoğunlukla oryantalistlerin genel Kur'ân algıları, yaklaşımları ve Kur'ân'ın tercümesi gibi konularda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu tezler, daha ziyade şahıs eksanlı olup şahısların ve görüşlerinin tanıtımı ve değerlendirilmesine yöneliktir.

Tefsir ve Kur'ân ilimlerinin temel konuları esas alınarak tamamlanmış tezler incelendiğinde, Kur'ân'ın metinleşme tarihine ilişkin tezlerin sayısı ve seviyesinde belirgin bir gelişme olduğu gözlenmektedir. Özellikle muhteva ve problem tahlilini esas alan ve önceden yüksek lisans seviyesinde çalışılan konular, son yıllarda büyük oranda doktora seviyesinde çalışılmaya başlanmıştır.

Kur'ân İlimleri ve Tefsir alanının temel konuları merkeze alınarak incelendiğinde, tezlerde oryantalistlerin araştırmaları içinden sadece alanın birkaç ana konusuyla ilgili olanlarının seçildiği müşahede edilmektedir. Alanın geriye kalan diğer konularıyla, özellikle de tartışmalı konulardan müteşekkil problem alanlarıyla ilgili oryantalist araştırmalar hakkında çok az çalışma yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu türden konulara dair oryantalist literatür göz önüne alındığında alandaki çok önemli araştırma konularının, lisansüstü seviyede çalışılmayı beklediği söylenebilir.

Kur'ân'ın Yapısal ve Lafzi Özellikleri, Kur'ân İlimleri, Tefsir Tarihi ve Usulü gibi Kur'ân İlimleri ve Tefsir alanının en gözde ve önemli ana konuları, içerdikleri çok sayıdaki yan konuyla birlikte maalesef neredeyse henüz hiçbir lisansüstü çalışmanın konusu edilmemiş gözükmektedir. Hâlbuki bu konularda sayısız oryantalist araştırma yapılmış,

alandaki tartışmalı meselelerde muhtelif görüş ve yaklaşımların serdedildiği farklı problem alanlarına ilişkin çok sayıda çalışma kaleme alınmıştır.

Konuyla ilgili tezlerin yürütüldüğü üniversitelere ilişkin tablo incelendiğinde 10 adetle en fazla tezin Ankara üniversitesinde yapıldığı müşahede edilmektedir. Ankara'yı, 6 adet tezele Marmara ve 3 adet tezele Atatürk Üniversitesi izlemektedir. Bunda söz konusu üniversitelere bağlı İlahiyat Fakültelerinin Türkiye'nin ilk ilahiyat fakülteleri olmasının payı büyüktür. Bunun yanı sıra Ankara Üniversitesi ilahiyat Fakültesinde bilhassa kuruluş yıllarında oryantalistlerin görev yapmış olması, bu üniversitede oryantalistlerin Kur'an araştırmalarına yönelik ilgiyi beslemiş olabilir.

Konumuzla ilgili tamamlanmış 30 tezin yalnızca 3 tanesinin 2000 yılından önce yapılmış olması, Batılı anlamda modernleşme tecrübesini birçok İşlam ülkesinden daha önce yaşamış olmasına rağmen ülkemizdeki lisansüstü çalışmalarda Kur'an hakkındaki oryantalist araştırmalara yönelik ilginin bu dönemde son derece zayıf olduğunu göstermektedir. Buna karşın 2000-2004 yılları arası dönemde konuya ilginin artmaya başladığı, 2005-2009 yılları arasında ise belirgin bir ivme kazandığı görülmektedir. Kanaatimizce bu hareketlilikte, Avrupa Birliğine girme çabaları ve özellikle de 2005 yılında tam üyelik müzakereleri sürecinin başlamış olması önemli bir etken olarak düşünülebilir. Bununla birlikte 2010-2014 yılları arasında yapılan tezler mevcut ilginin devam ettiğine işaret etmektedir. Oryantalistlerin Kur'an araştırmaları hakkında yapılan tezlerin büyük kısmının 2015-2019 yılları arasında tamamlandığı müşahede edilmektedir. Bu dönemde tamamlanmış 13 adet tezin 2000 yılından sonra yapılan toplam tezlerin sayıca neredeyse yarısına tekabül etmesi son derece bariz ve anlamlı bir farkın varlığına işaret etmektedir. Bu artışı anlamlı kılan bir diğer husus ise konu hakkında günümüze değin yapılmış tüm doktora tezlerinin (7 adet) yarısından fazlasının (4 adet) bu dönemde tamamlanmış olmasıdır. Bu durum ayrıca konunun daha derinlikli araştırmalarla incelenmeye başladığına işaret eden bir gösterge olarak da kabul edilebilir. Son beş yılda tamamlanan lisansüstü tezlerdeki büyük artış, ülkemizin Batıyla münasebetlerinin siyasi, sosyal, ekonomik vb. birçok açıdan her geçen gün daha fazla güçlenmesiyle veya son yıllarda olduğu gibi zaman zaman tartışılması suretiyle girift bir hal almasıyla da izah edilebilir.

Sonuç itibariyle Türkiye'deki üniversitelerde oryantalistlerin Kur'an araştırmaları hakkında yapılmış lisansüstü tezlerin, Kur'an ilimleri alanının tüm konularıyla ilgili oryantalist araştırmaları ele almamakla birlikte artan bir gelişim seyri takip ettiği müşahede edilmiştir. Konu hakkındaki ilk tezlerin yirmi birinci asrın başı gibi son derece yakın bir tarihte yapılmış olmasına rağmen özellikle son beş yılda doktora tezleri başta olmak üzere tamamlanan tezlerin sayıca öncelilere oranla iki kat artış göstermesi, konuya ilginin artarak devam edeceği yönündeki iyimser öngörüü kuvvetlendirmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkalin, Bünyamin. Çiçek, Yakup. *Türkiye İlahiyat Fakülteleri Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Elemanları Biyografileri (Özgeçmişleri ve Bilimsel çalışmaları)*. İstanbul: Temel Ofset 2000.
- Adilbayev, Alau. *Rus Oryantalistlerin Kur'an Çalışmaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.
- Ahmedov, Alper. *Osmanlı Sonrası Bulgaristan'da Kur'an Çalışmaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Akyol, İsmail. *Türkiye İlahiyat Fakülteleri Tefsir Anabilim Dalı Tez Bibliyografyası 1953-1991*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992.
- Akyol, İsmail. "Türkiye İlahiyat Fakültelerinde Kur'an, Tefsir ve Kur'an İlimlerine Dair Hazırlanan Tezler Bibliyografyası" *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara Cilt 9, sayı 1-4,

240-244, 1996.

- Alıcı, Mustafa. *W. Montgomery Watt'da Vahiy Ve Nübüvvet Anlayışı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Altun, Fatih. *M. E. B. İslâm Ansiklopedisi'ndeki Kur'ân ve Tefsirle ilgili Maddelerin Eleştirel Analizi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Atay, Esma. *İlk Dönem İngiliz Oryantalistlerin Kur'ân Çalışmaları, W. Muir ve D. S. Margoliouth Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Atamov, Mursal. *Rus Dilinde Yayımlanan Kur'ân-ı Kerim Çevirilerinin Çeviribilim Açısından İncelenmesi (Başarılı Bir Rusça Kur'ân Çevirisinin Oluşturulmasına Katkı)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Balbay, Muhammed. *Garanik Kıssası ve Oryantalist Yaklaşımlar*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Canbulut, Şehmus. *Batının Etkisindeki Tefsir Yönelişleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Çakmak, Şenol. *Kur'ân'a Oryantalist Yaklaşımlar; John Wansbrough Örneği*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Çalışkan, İsmail. "Tefsir Alanında Yapılan Doktora Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 9, sayı 18, 461-489, 2011.
- Çöllüoğlu, Mahmut Sami. *Kur'ân-ı Kerim'in Cem'i ve Çoğaltılmasında Müsteşriklerin Görüşleri ve Bu Görüşlerin Eleştirileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- El-Behiy, Muhammed. *İslami Düşüncede Oryantalist Etki*, çev. İbrahim Sarmış. İstanbul: Ekin Yay., 1996.
- Er, Hatice. *Oryantalistlerin Kur'ân Vahyi Ve Kur'ân'ın Kaynağına Yönelik İddiaları*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Flafel, Salahaldin. *Arap Yazısı Bağlamında Alman Müsteşriklerin Resmü'l-Mushaf'a Bakışı*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Gökkır, Bilal. Gökkır, Necmettin. *İslam Araştırmaları ve Oryantalizm*. İstanbul: İFAV Yay. 2016.
- Gözeler, Esra. "İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân ve Tefsir Çalışmaları," *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 1/1 (2009), ss.95-108.
- Gözütok, Kemal. *Oryantalistlerin Kur'ân Tarihine Bakışları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Gülaçar, İzzet. "Türkiye'de İslâm Ahlâk Felsefesi Alanında Yapılan Türkçe Yüksek Lisans Ve Doktora Tezleri Bibliyografyası", *Adam Akademi*, Cilt 5, sayı 2, 85-108, 2015.
- Hatip, Abdülaziz. *Müsteşriklerin Kur'ân'ın Kaynağıyla İlgili İddialarının Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- Hatip, Abdülaziz. *Kur'ân ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*. İstanbul: Nesil Yay., 1997.
- Hüseyin, Asaf. *Oryantalistler ve İslamiyatçılar-Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*. çev. Bedirhan Muhib. İstanbul: İnsan Yay., 1989.
- Hüseyin Muhammed. *Modernizmin İslam Dünyasına Girişi*. çev. Sezai Özel. İstanbul: İnsan Yay. 2000.
- İba Çınar, Ayşe Nur. *Kıraat Alanında Öne Çıkan İngilizce Oryantalistik Çalışmalar*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- İsrafilova, Faima. *Rusça Kur'ân Çevirilerine Karşılaştırmalı Bir Bakış*. Kayseri: Erciyes

- Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Kabakçı, Ersin. *W. Montgomery Watt'ın Vahiy ve Kur'an Algısı*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Kara, Ömer. *Tefsir Akademisyenleri Biyografisi*. Bursa: Kurav Yay., 2007.
- Karayel Esra Çardaklı, Üransal, İsmail E. Mustafa Birol Ülker, İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu, 1953-2015. Ankara: İsam Yay., 2017.
- Küçükaşçı, Mustafa. *Şarkiyatçı Arthur Jeffry ve Kur'an Çalışmalarının Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Mertoğlu, Suvat. *Almanca Yapılmış Kur'an Çalışmaları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992.
- Mollaibrahimoğlu, Süleyman. *Kur'an İlimleri Sahasında Neşredilen Eserler (1923-1992) ve Yapılan Tezler*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yay., 1993.
- Nurmatov, Zhakhangir. *Rus Oryantalist L. İ. Klimoviç'in "Kur'an Hakkında Kitap" Adlı Eseri Üzerinden Kur'an'a Yaklaşımı*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Özan (Abir), Gülbahar. *Sir William Muir'in Kur'an'a Bakışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Özbek, Tercuman. *Kur'an'daki Muarreb Kelimelere Oryantalistlerin Yaklaşımı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Özsoy, Nuriye. *Der Islam Dergisi'nde Yayımlanan 112. El- İhlas Süresi'yle ilgili Makaleler Örnekliğinde Oryantalistik Kur'an Çalışmalarının Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Paret, Rudi. *Arabistik und Islamkunde an Deutschen Universitäten*. Wiesbaden: Franz Steiner Yay., 1966.
- Polat, Hüseyin. *Alman Oryantalistlerin Kur'an ve Tefsir Çalışmaları (Rudi Paret Örneği)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Polat, Hüseyin. *Oryantalistlerin Kur'an Vahyini Tarihlendirme Çalışmaları -Alman Öncüler: Gustav Weil ve Theodor Nöldeke Örneği-*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Saipova, Saida. *Ignatij Yulianoviç Kraçkovskiy ve İmam Valeriya Porohova'nın Rusça Kur'an Tercümeleler*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2006.
- Salmazzem, Mehmet. *Kur'an'a Materyalist Yaklaşımlar İlhan Arsel Örneği*. Ankara: Fecr Yay., 2019.
- Sarıçam, İbrahim vd. *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*. Ankara: Nobel Yay., 2011.
- Shovkhalov, İsmail. *Kur'an-ı Kerim'in Rusça Tercümeleleri (Mâna Doğruluk Bakımından Değerlendirilmesi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2006.
- Sibai, Mustafa. *Oryantalizm ve Oryantalistler*. çev: Mücteba Uğur. İstanbul: Beyan Yay., 1993.
- Tozlu, Mustafa. *Oryantalistlerin ve Modernistlerin Kur'an ve Tefsire Dair Görüşlerinin Mukayesesi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Tuncer, Faruk. "Tefsir Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, sayı 26, 149-177. 2012.
- Uyarel, Ayşe Hümeysra. *Amerikan Üniversitelerinde Tamamlanmış Tefsir Tezleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Üransal İsmail E. Çardaklı Fatih, Birol Ülker Mustafa. *İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu I 2001-2007*, İstanbul: İsam Yay., 2008.
- Üransal İsmail E. Çardaklı Fatih. Ülker, Birol Mustafa. *İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu II*

- 1953-2010, İstanbul: İsam Yay., 2012.
- Üransal İsmail E. Karayel Çardaklı, Esra. Ülker, Mustafa Birol. *İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu III, 1953-2015*, İsam Yay, Ankara 2017.
- Yıldırım, Müslüm. *Theodor Nöldeke'nin Kur'ân'a Yaklaşımı "Geschichte des Qorans" Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Yıldırım, Suat. *Oryantalistlerin Yanılgıları*. İstanbul: Ufuk Kitap Yay., 2006.
- Yıldız, İbrahim. "Türkiye'de Din Felsefesi Alanında Yapılmış Olan Doktora Tezlerinin Ele Aldığı Konular Açısından Analizi", *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, sayı 1, 24-37, 2018.